

TIIT-REIN VIITSO 70

Kas Tiit-Rein Viitso on oma pikal ja mitmekesisel teadlasteel tegelnud saja või tuhande keelega, on raske hinnata. Ka siis, kui tegelemise all mõelda uurimist, tundub õigem olevat pigem viimane arv. Igal juhul võib Tartu Ülikooli läänemeresoome keelte emeritprofessorit Tiit-Rein Viitsot pidada eesti keeleteadlaseks, kes on täie teadusliku eksaktsusega käsitlenud kõige suuremal arvul maailma keeli.

Tiit-Rein Viitso ligi 300 publikatsioonist, millest suur osa on ilmunud väljaspool Eestit, on enamik pühendatud ikkagi emakeelele ja selle lähedastele sugulaskeeltele. Tartu Ülikooli lõpetades kaitses ta 1961. aastal diplomitöö vadjja keelest, seejärel 1966. aastal kandidaadiväitekirja äänisvepsa murdest ja 1983. aastal filoloogiadoktori kraadi uurimusega läänemeresoome keelte võrdleva fonoloogia alalt.

Peale läänemeresoome keelte on Tiit-Rein Viitso uurinud ka teisi uurali keeli ja avaldanud nende kohta artikleid, näiteks neenetsi, handi, saami keelest. Teda on huvitanud keelerühmade ja keelkondade klassifitseerimise põhimõtted, uurali, indoeuroopa ja teiste vana maailma keelkondade algkeelte vahekorid, nostraatkeele kontseptsioon.

Soome-ugri keelte uurijatest kolleegidele on ilmselt vähem tuntud Tiit-Rein Viitso juba koolipõlvest alguse saanud armastus Ameerika põliskeelte vastu. Vilunud lingvistina on ta avaldanud uurimusi penuti keeltest, atapaski keelte klassifitseerimisest jm. Tähelepanuväärse süvenemisega on ta kirjutanud alates 1960. aastatest Eesti

entsüklopeediasse ülevaateid maailma keeltest ja keelerühmadest, avaldanud seal omapoolsete täpsustustega eri ilmajagude keelekaarte. Asjatundlikkusega paistavad silma ENE esimeses väljaandes Põhja- ja Lõuna-Ameerika keelte kaardid, entsüklopeedia uude väljaandesse tegi T.-R. Viitso 1980. aastatel ülevaated ka Aafrika, Aasia ja Austraalia põliskeeltest koos vastavate levikukaartidega.

Tiit-Rein Viitso esimeseks töökohaks oli Tartu Ülikooli arvutuskeskus, kus ta töötas aastatel 1965–1973. Tema meelstoid on olnud keelte hääliku- ja vormstruktuuride võimalikult täpseks kirjeldamiseks formaalsete lingvistiliste mudelite loomine ja rakendamine, nagu näiteks olid seda L. Hjelmlev' glossemaatika edasiarendused ta 1960. aastate töodes. Entsüklopeedias on ta süstemaatiliselt tutvustanud tähtsamaid keeleteaduse mõisteid ja koolkondi.

Tiit-Rein Viitso on olnud eelkõige häälikusüsteemide uurija ehk fonoloog, aga samavõrd tähelepanuväärne on tema töö eesti keele morfoloogilise struktuuri täiskirjelduse loomisel. Siin on saanud teetähiseks 1976. aastal Keeles ja Kirjanduses ilmunud artikkel "Eesti muutkondade süsteemist". Tähtis on T.-R. Viitso panus eesti keele klassifikatoorse morfoloogia arendamisel, ta on innustanud looma ka teiste läänemeresoome keelte põhjalikke morfoloogilisi kirjeldusi ja on seda tööd juhendanud.

Sugulaskeelte uurimisel on Tiit-Rein Viitso pidanud ikka asendamatuks välistöid. Kui ta 1973. aastal asus vanem-

teadurina tööle tollasesse Keele ja Kirjanduse Instituuti, algas tema suurtöö liivi keele talletamisel ja uurimisel. Juba samal aastal ilmus T.-R. Viitsolt esimene artikkel liivi keelest, tänaseks on neid kogunenud mitukümmend. Liivi keel on nähtavasti olnud paljude keelte hulgas see keel, mida ta on uurinud kõige erinevamatest vaatenurkadest, häälikutest sõnavarani.

Tiit-Rein Viitso liivi töödega seoses tuleb kõige selgemalt esile mitmetahuline tähendus ja tähtsus, mis võib keeleteadlasel olla ühe väikese rahva jaoks. Tiit-Rein Viitso on peale liivi keele teadusliku analüüsimise tegelnud liivi kirjakeele arendamisega, liivikeelsete raamatute toimetamisega, liivi keele õpetamisega liivlaste noorele põlvkonnale. Ta on Rahvusvahelise Liivlaste Sõprade Seltsi esimees. T.-R. Viitso toetust liivi ning teiste läänemeresoome keelte ja kultuuride õpetamisele Läti Ülikoolis hinnati 2006. aastal tema nimetamisega selle ülikooli audoktoriks.

Armastus keelte vastu on Tiit-Rein Viitsole tähendanud muuhulgas armastust luule vastu. Täie tõsidusega võttis ta 1970. aastate keskel Jaak Põldmäe "Eesti värsiõpetuse" käsikirja retsenseerimist ja täiendustepanekute tegemist, lisades näiteid eesti keele poeetiliste väljendusvõimaluste kohta ja samuti pikima eesti keele sõna. Prosodia ja meetrika on olnud mitmel viisil vaatluse all paljudes T.-R. Viitso uurimustes.

Pikaajaliseks uurimisobjektiks on talle olnud läänemeresoome keelte varaseim ajalugu. Ta on eritlenud läänemeresoome maahõivet ja varasemaid kontakte, vanimaid läänemeresoome laensõnu, kunagise merevaigutee kajastusi tänapäeva keeltes. Lähtudes läänemeresoome taustast, on T.-R. Viitso esitanud raamatus „Estonian Language” (2003, 2. trükk 2007) seni kõige üksikasjalikuma eesti keele ajaloolise kujunemise kirjelduse.

Oma juurte poolest on Tiit-Rein Viitso Virumaa mees. Ta ei ole unustanud oma kodukandi keelt. Tema ülevaade "Virumaa keeled" (1996) annab kujuka pildi Virumaa kunagisest keelelisest mitmekesisusest. Omakeelsed sõnad ja nimed avavad tähendusi. Virumaa idapiiril on Jaanilinn, mille nagu muugi omase unustamise kergust on ta tabavalt nimetanud Ivangorodi sündroomiks (1993). Selle sündroomi ja üldse emakeelde kerglase suhtumise ja lühimälulisuse vastu on T.-R. Viitso võidelnud päris mitmel moel, eriti südilt aga Emakeele Seltsi esimehena 1990. aastatel.

Paul Ariste sajandal sünniaastapäeval 2005. aastal hindas Eesti Teaduste Akadeemia Tiit-Rein Viitso teeneid soome-ugri keelte uurimisel esimese Paul Ariste medaliga. T.-R. Viitso on keeleteadlase natuurilt olnud P. Aristest üsnagi erinev, aga neid mõlemaid on iseloomustanud avatus erakordsele keeles, püüe esile tuua keelte ainulaadseid omadusi. Ning T.-R. Viitso on sellel teel pürginud kahtlemata iseäranis sügavale.

Viimasel kümnendil on Tiit-Rein Viitsol teiste rohkearvuliste ülesannete kõrval olnud suuremateks ettevõtmisteks läänemeresoome murdeatlase ja soome-ugri keelte prosodia projektis osalemine. Mõlemas on olnud tema roll asendamatu ja tulemuseks juba ilmumist alustanud raamatute sarjad. Need suurtööd jätkuvad aga veel aastaid. Endiselt nõuab temalt palju hoolt tegevus ajakirja *Linguistica Uralica* toimetuskolleegiumi esimehena. Tiit-Rein Viitso viimastel aastatel avaldatud teadustööde hulk ja sisukus näitab, et keeleteadlase jaoks võib 70. eluaasta olla loomisvõimekuse kõrgaegu.

Kolleegid ja õpilased õnnitlevad austatud sünnipäevalast ja soovivad jätkuvat indu keelte saladuste lahtiseletamisel!

KARL PAJUSALU